

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію
Ботвин Тетяни Михайлівни
**„Українські переклади Біблії XIX-XX століть:
лінгвокультурологічний аспект ”,**
подану до захисту
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі гуманітарних наук
зі спеціальності 035 Філологія (українська мова)
(Дрогобич, 2020; Тернопіль, 2020. – 198 с.)

Упродовж останніх десятиліть українське суспільство зазнало потужних змін (відмова від офіційної атеїстичної доктрини, відновлення церковно-релігійних традицій, відродження української духовності), які спонукали українських науковців знову звернутися до проблем вилученого на тривалий час з мовознавчих студій сакрального стилю. Окрім того, у сучасній лінгвістиці поряд із такими перспективними напрямками досліджень, як етнолінгвістичний, психолінгвістичний, соціолінгвістичний, когнітивний, усе актуальнішим стає застосування лінгвокультурологічного аналізу, зокрема в сакральній сфері, яка протягом багатьох століть була осердям української духовності, самобутності національного світобачення. Аналізована праця, виконана на матеріалі такого культурного феномену, як Біблія, що справив потужний вплив на духовно-культурний розвиток як усього людства, так і на становлення національних менталітетів, українського зокрема, покликана, завдяки аналізу семантичних особливостей вісьмох тематичних груп лексики, засвідчених українськими версіями Святого Письма в перекладах XIX-XX ст., виявити національно-мовну специфіку певних біблійних понять та реалій українських перекладів. Отож тема представленого до захисту дослідження є органічним поєднанням двох актуальних в сучасній українській лінгвістиці тенденцій: поглиблення та різноаспектність студій сакрального стилю і щораз більший інтерес до проблеми взаємодії мови і культури. З цього погляду тема дисертації Ботвин Тетяни Михайлівни, безсумнівно, вирізняється актуальністю. Дослідниця,

вдало обравши об'єкт дослідження та чітко визначивши його предмет, мету і завдання, пропонує науковому загалові цікаву, оригінальну працю.

Чітко окреслені п'ять завдань сприяють реалізації поставленої мети – „проаналізувати семантичні модифікації лексики в українських версіях Біблії ХІХ–ХХ століть у лінгвокультурологічному аспекті” (с. 20). Однак, як нам здається, мету варто було б формулювати з використанням не інфінітива, а віддієслівного іменника, що увиразнило б, відмежувало би те загальне, чого хотіла досягти дисертантка, від часткових, послідовно виконуваних завдань-дій, які дають змогу досягти кінцевого результату.

Аргументованість отриманих наукових результатів безпосередньо залежить від обраних методів та прийомів дослідження фактичного матеріалу. Запропонована дисертанткою методологія відповідає всім поставленим у роботі завданням.

Хочемо також зазначити, що дисертація Т. М. Ботвин органічно пов'язана з науково-дослідною темою кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка „Український мовний простір: лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний та лінгвопоетичний аспекти”.

Структура дослідження чітка, логічно вмотивована, відповідає меті й забезпечує успішне виконання поставлених завдань.

Вступ має всі необхідні складники: обґрунтовано актуальність та наукову новизну обраної теми, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет і методи, розкрито теоретичне значення й практичну цінність, окреслено апробацію здобутих результатів, схарактеризовано особистий внесок здобувача та зазначено кількість публікацій за темою дисертації.

У першому розділі („Теоретико-методологічні засади дослідження біблійного тексту”) дисертантка порушує низку важливих проблем, які стосуються, з одного боку, загалом проблематики лінгвістичних студій біблійного тексту в українському мовознавстві (1.2.); з іншого – специфіки

теоретичних (1.1.) та методологічних (1.3.) засад його лінгвокультурологічного вивчення. Така структура теоретичного матеріалу є доцільною, логічно вмотивованою та закладає підґрунтя для подальшого аналізу дібраного фактичного матеріалу.

Варто наголосити, що дослідниця не боїться торкатися дискусійних питань, таких, як, наприклад, що є предметом лінгвокультурології; з'ясовує суть важливих для її дослідження лінгвокультурологічних понять (лінгвокультурема, лінгвоєпістема, концепт, культурні конотації тощо), особливостей лінгвокультурологічного аналізу і завершує розділ детальним описом методологічного підґрунтя проведеного дослідження. Нам ця частина особливо заімпонувала, бо свідчить про адекватне розуміння методологічного інструментарію відповідного об'єкта наукового пізнання, у ній, по суті, запропоновано програму дослідницького проекту Т. М. Ботвин.

Виокремивши три етапи дослідження, дисертантка детально описує різні аспекти, методологічні прийоми, використовувані на кожному з них. Глибоко, доказово обґрунтувавши застосування діахронного та синхронного підходів до вивчення вісьмох тематичних груп лексики на матеріалі п'яти різночасових українських перекладів Біблії, авторка переконує, що саме такий підхід дає змогу якомога детальніше та повніше простежити динаміку семантичних модифікацій аналізованих тематичних груп. Обравши як базовий також зіставний аналіз, Тетяна Михайлівна чітко і послідовно описала його основні етапи та на конкретних прикладах пояснила його переваги. Цілком погоджуємося, що, власне, аналіз українських відповідників певних біблійних понять і реалій дає можливість не тільки говорити про вдалість/невдалість того чи того перекладу, але й уточнити значення аналізованих лексем, оприятити їхню національно-мовну специфіку, а оскільки йдеться про різночасові переклади – то й характер, інколи механізм змін в лексичному складі виокремлених тематичних груп.

У другому розділі („Українські переклади Біблії XIX–XX століть: історико-лінгвістичний аспект”) схарактеризовано п'ять обраних для аналізу

перекладів Біблії з історико-лінгвістичних позицій: детально описано умови постання кожного з них, наголошено на перекладацькій стратегії кожного з перекладачів, наведено думки авторитетних дослідників як щодо якості перекладу, відповідності оригіналу, так і щодо лінгвістичних особливостей та впливу кожного з перекладів на розвиток сучасної їм української літературної мови. Важливим, на наш погляд, є акцент на тому, що переклади не лише збагатили лексичний та фразеологічний тезаурус української мови, але й засвідчили її „багатючі виражальні засоби” (с. 69). Цей компонент роботи має вагомим практичне значення і є цінним як для вивчення історії української мови, так і для студій з історії українського перекладознавства.

Попри те, що два перші розділи у відсотковому відношенні становлять усього 30% від основного змісту роботи, їхня вагомість безперечна. Вони засвідчили добрі знання Т. М. Ботвин спеціальної літератури, її вміння систематизувати джерела, критично їх оцінювати, визначати головне в сучасному стані проблеми, коректно оцінювати роботи попередників. Уміло проведений аналіз стану проблеми дав змогу виокремити основні аспекти дослідження та окреслити його насущні завдання й перспективи. Усе сказане вище забезпечило логічність, чіткість, переконливість студій конкретного фактичного матеріалу (цьому присвячено третій розділ дисертації). До речі, щоб уникнути асиметрії в обсязі частин дисертації, можна було третій розділ поділити на дві частини.

Отож третій розділ (*„Семантичні модифікації лексики в українських версіях Біблії: лінгвокультурологічний аспект”*) – це практична реалізація основної мети дослідження, аналіз в динаміці семантичних модифікацій лексики восьми обраних для вивчення тематичних груп в українських перекладах Біблії П. Морачевського, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького та І. Пулюя, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка.

Ретельно проведений аналіз супроводжують слушні міркування автора про характер змін в лексичному складі кожної з аналізованих тематичних груп, виявлено мовні відмінності між перекладами, уточнено біблійні поняття та

виокремлено національну специфіку їх вираження. Йдеться також про ступінь впливу екстралінгвальних чинників на біблійний лексикон, особливості світорозуміння, світосприйняття українця, вплив особливостей сакрального стилю на перекладацьку стратегію авторів перекладів. Не можемо обминути увагою й те, що дослідниця, пояснюючи семантику того чи того мовного знака, простежуючи характер змін кожної номінації, не тільки наводить їхні давньоєврейські та грецькі відповідники, а щоразу скрупульозно з'ясовує, уточнює значення аналізованих лексем за найрізноманітнішими словниками, вагомість, кількість і хронологія яких приємно вражає (див. с. 41-42). Під час аналізу послідовно використано також прийом зіставлення для накладання контекстів певної одиниці українських перекладів на відповідні контексти оригіналу, що убезпечило дослідницю від суб'єктивних інтерпретацій.

Висновки логічні, вичерпні. Вони так само, як і дисертація, чітко структуровані. Жодне із положень не суперечить викладеному в тексті, що свідчить про логічність і точність ходу авторського аналізу.

Загалом дисертація свідчить про належний теоретичний рівень підготовки Т. М. Ботвин та про володіння нею методикою лінгвістичних досліджень. Роботу відзначають ретельність виконання, значний обсяг реферованої літератури. Мовлення дисертантки відповідає всім вимогам наукового стилю.

Переходячи до обов'язкової критичної частини відгуку, хочемо висловити й кілька міркувань та зауважень, що виникли під час прочитання тексту дисертації:

1. В анотації до дисертації на с. 3 ототожнено денотативно-сигніфікативне і концептуальне значення, а лінгвістичні особливості українських перекладів уточнено як лінгвокультурні та лінгвокультурологічні (див. також с. 48). З цього приводу хотілося б почути думку дисертантки.

2. Загалом відзначаючи добрий рівень фахового аналізу, інтерпретацій семантичних особливостей лексики українських версій Біблії, хочемо зауважити, що деякі з них потребують уточнення:

- Так на с. 73-74, розглядаючи паралельне використання варіантів найменування Ісуса Христа *Цар Юдейський* і *Цар Жидівський*, дослідниця цілком слушно зауважує про витіснення слова *жидівський* з ужитку на сучасному етапі розвитку української мови, але, на жаль, не згадує про причини цього, а вони, власне, мають не лінгвістичну природу (у споріднених західнослов'янських мовах слово *жидівський* уживане донині як стилістично нейтральне).
- На с. 119 читаємо: „ Лексема *душа* також об'єктивує внутрішню сутність людини: ‘пожадливість’ (І плоди пожадливості *душі* твоєї відійшли від тебе...; ‘знедоленість’ (і знедолену *душу* наситиш...), ‘скорботу’ (...і кожну *душу* скорботну насичую); ‘біль, нещастя’ (І меч *душу* прошиє...); ‘Який прагне чого- небудь’ (*Душа* моя спрагнена Бога... (Пс.41:3); ‘духовне очищення’ (Послухом правді очистьте *душі* свої...), хоча у більшості прикладів внутрішній стан чи сутність людини об'єктивує не сама лексема *душа*, а її контекстуальне оточення.
- Слова *раб*, *невільник*, *бранець* розглянуто в тематичній групі „назви родів занять”, хоча на с. 132 їх правильно покваліфіковано як назви соціального стану.

3. На с. 25 йдеться про появу *нових* наукових дисциплін: психолінгвістики, етнолінгвістики, соціолінгвістики, *упродовж останніх десятиліть*, з чим ми категорично не погоджуємося.

4. Робота написана доброю українською літературною мовою, але, на нашу думку, авторка надміру захоплюється пасивними конструкціями (наприклад, див. с. 22: „*Лексикологія... української мови, доповнилася уточненням механізмів і типів семантичних модифікацій...*”); трапляються також поодинокі друкарські та стилістичні огріхи, повтори (див. с. 58 і с. 66-67; с. 169 і с. 172).

Висловлені міркування та зауваження не применшують наукової вартості дисертаційної праці, незаперечними є її наукова новизна, теоретична та практична цінність: уперше комплексно вивчено екстралінгвальні та лінгвальні причини лексичних варіацій українських версій Біблії протягом двох століть

(XIX–XX ст.); основні положення роботи сприяють осмисленню механізмів і типів семантичних модифікацій, а також особливостей субституції мовних одиниць, специфіки біблійної картини світу; матеріали і результати знайдуть застосування в лексикографічній практиці, у викладацькій діяльності та при розробці навчальної та методичної літератури з лексикології та історії української мови.

Дисертаційне дослідження пройшло достатню апробацію на одній всеукраїнській, чотирьох міжнародних наукових конференціях та щорічних звітних наукових конференціях викладачів та студентів філологічного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, 2016–2019).

Основні результати дослідження відображено в п'яти публікаціях (з них – чотири статті у фахових виданнях України, одна стаття в закордонному науковому виданні). Анотація ідентична основному змісту рецензованої праці та відображає її основні положення.

Вважаємо, що дисертація „Українські переклади Біблії XIX–XX століть: лінгвокультурологічний аспект” є завершеним, різнобічним та самостійним дослідженням цікавої та актуальної проблеми. Робота повністю відповідає чинним вимогам „Порядку присудження наукових ступенів” від 24.07.2013, № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015), а її авторка Ботвин Тетяна Михайлівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі гуманітарних наук зі спеціальності 035 Філологія (українська мова).

Доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри історії та культури
української мови
Чернівецького національного
університету
імені Юрія Федьковича

Підпис *Колесник Н.С.* засвідчує
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Савченко Н.О.
" 13 " червня 2019 р.

Н. С. Колесник